

FINANŠU PRATĪBAS TENDENČU ANALĪZE

Analysis of Financial Literacy Trends

Aina Čaplinska

Daugavpils Universitāte, Latvija

Janīna Stašāne

Daugavpils Universitāte, Latvija

Abstract. *The following skills, such as planning of personal finances, formation and diversification of savings, augmentations of personal capital and open-mindedness to new initiatives in entrepreneurship activities, enhance financial sustainability of the population, and are decisive for the quality of life. Every person in certain circumstances can be financially and economically active, if he/she has got such a competence as financial literacy, which is much more important in the course of life than a level of income or professional qualifications, because, hereafter the governing factor will be not a possession of financial instruments by the person, but skills of the effective management for an achievement of own objectives.*

The aim of the research – to analyse the financial literacy of young people in Daugavpils. Methods used in the research: the monographic method – a theoretical description of financial literacy, the graphical method – a graphical representation of obtained results, the interview method (questionnaire) – data acquisition required for the research, the statistical method – analysis of statistical information, the comparative method – a description of obtained data and drawing conclusions.

The financial literacy of Daugavpils youth has been researched and evaluated.

Keywords: *financial literacy, financial literacy index, financial products, young people in Daugavpils.*

Ievads

Introduction

Attīstās uzskats, ka jāveicina katra iedzīvotāja, katras mājsaimniecības izpratne par finanšu pasauli, tās piedāvājumiem un iespējamiem riskiem, jo finanšu pakalpojumi mūsdienās ir pieejami ikvienam cilvēkam. Līdz ar to, ikvienam ir svarīgi veiksmīgi rīkoties ar savām finansēm, lai iegūtu stabilitāti dzīvē un nodrošinātu sevi un apkārtējos cilvēkus ar labklājību.

Starpdisciplinārā kontekstā, izprotot finanšu pratību kā prasmi lietot vienkāršākos finanšu pakalpojumus, spēju apzināties savu finansiālo iespēju robežas, mainīt tās un arvien tiekties pēc personīgās labklājības uzlabošanas, finanšu pratības jēdziens saistās ne tikai ar ekonomikas, bet arī vadības,

psiholoģijas, pedagoģijas un daudzām citām zinātņu nozarēm.

Demogrāfiskā situācija Latvijā ar katru gadu pasliktinās. Iedzīvotāju skaita samazināšanos galvenokārt noteica negatīvais dabiskais pieaugums un emigrācija. Joprojām turpinās sabiedrības novecošanās process. Latvijā ir samazinājies jauniešu skaits attiecībā pret Latvijas darbaspējīgo iedzīvotāju kopskaitu. Tieši tāpēc, ņemot vērā, ka jaunieši ir būtisks tautsaimniecības attīstības faktors, ir nepieciešams paaugstināt jauniešu finanšu pratību un veicināt jauniešu uzņēmējspēju. Jaunieši ar augstu finanšu pratības līmeni būs tie, kas varētu dot lielāku pienesumu valsts ekonomikā, tādējādi ir svarīgi izpētīt finanšu pratības līmeni jauniešu vidū.

Pētījuma aktualitāti var pamatot ar to, ka gan sabiedrībā, gan starp lēmumu pieņēmējiem valsts institūcijās un uzņēmumos notiek diskusija par Latvijas iedzīvotāju, tostarp arī jauniešu, finanšu pratības uzlabošanu.

Pētījuma mērķis - pētīt un analizēt Daugavpils jauniešu finanšu pratību.

Pētījuma uzdevumi:

- veikt teorētisko avotu izpēti par finanšu pratības jēdziena būtību un finanšu pratības izvērtēšanas metodēm;
- veikt Daugavpils jauniešu aptauju ar mērķi izpētīt viņu finanšu pratību.

Pētījumā izmantotās metodes: monogrāfiskā metode - finanšu pratības teorētiskais apraksts, grafiskā metode – iegūto rezultātu grafiskā attēlošana, aptaujas metode (anketēšana) - nepieciešamās informācijas iegūšana pētījumā, statistiskā metode – statistiskās informācijas analīze, salīdzināšanas metode – iegūto datu aprakstīšana un secinājumu izstrāde.

Finanšu pratības teorētiskie aspekti *Theoretical aspects of financial literacy*

Finanšu pratība tiek definēta kā zināšanu un prasmju kopums, kas personai ļauj izprast un sekmīgi organizēt savu finanšu pārvaldīšanu un pieņemt pārdomātus

lēmumus par dažādu finanšu pakalpojumu izvēli un to izmantošanu, nodrošinot savu privāto finansiālo stabilitāti un ilgtspēju.

Cilvēkam, kurš izprot finanšu lietas, ir zināšanas ne tikai par finansēm, bet arī par ekonomiku kopumā un viņš spēj šīs zināšanas izmantot savas turpmākās labklājības veicināšanai un finansiālai izaugsmei, lai sasniegtu savus privātos finansiālos mērķus (Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, 2014).

Ir vairākas finanšu pratības definīcijas, ko izmanto dažādi pētnieki un valsts organizācijas. Finanšu pratība tiek definēta kā zināšanas, spēja vai prasmes pielietot šīs zināšanas, zināšanas indivīda skatījumā, finanšu uzvedība un finanšu pieredze. Bieži vien finanšu pratība tiek definēta kā noteiktu dimensiju kopums, fokusējot uzmanību uz dažādiem finanšu pratības koncepcijas elementiem,

piemēram, naudas lietpratību, cenu lietpratību, budžeta lietpratību vai parādsaistību lietpratību.

Finanšu pratība ir zināšanu un prasmju kopums, kas nepieciešams, lai cilvēki finansiāli nodrošinātu sevi un aktīvi rīkotos finanšu produktu un pakalpojumu tirgū (Tomášková, Mohelská, & Němcová, 2011).

Finanšu pratības jēdziens katrā literatūras avotā ir definēts dažādi, taču visām šīm definīcijām piemīt vienota nozīme. Finanšu pratība ir gan zināšanas, gan prasmes, kas katram no mums ir nepieciešamas, lai pieņemtu pareizus lēmumus finanšu produktu izvēlē, kā arī lai racionāli plānotu savu personīgo budžetu un veidotu uzkrājumus neparedzētām situācijām. Labas finanšu pratības zināšanas ļauj katram no mums izvēlēties izdevīgākos finanšu piedāvājumus un sasniegt labklājības līmeni.

Lai veidotos vienota izpratne par finanšu pratības jēdzienu, Latvijas finanšu un ekonomiskās izglītības veicināšanas partneri ir izveidojuši stratēģisko vīziju jeb redzējumu, kāda būtu vēlamā Latvijas sabiedrības attīstība finanšu pratības jomā.

Kopš vienošanās par Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijas 2014. – 2020. mērķiem un tās ieviešanas Memoranda parakstīšanas 2014.gada 24.februārī finanšu pratības veicināšanas partneri Latvijā ir nodrošinājuši daudzveidīgas aktivitātes, izstrādājuši jaunus mācību materiālus un interaktīvus rīkus. Pamata kompetenču standarts finanšu pratībā pieaugušajiem ir pirmais solis virzienā uz vienotu finanšu pratības mūžizglītības programmu Latvijā. Šis dokuments ir pirmais finanšu pratības kompetenču standarts Baltijā, kas balstīts pasaules attīstīto valstu pieejā sabiedrības finanšu pratības pilnveides jautājumiem.

Kompetenču standartā ietverti 23 finanšu pratības aspekti tematiskā dalījumā:

- nauda un darījumi (nauda, ienākumi, maksājumi un pirkumi, cenas finanšu uzskaitē un līgumi, ārvalstu valūta un norēķini ārvalstīs);
- privāto finanšu plānošana un vadība (budžets, privāto finanšu vadība, uzkrājumi, pensionēšanās);
- kredīti un parādi (kredīti, galvojumi kredītiem, parādi un to vadība, fiziskās personas maksātspēja);
- risks un peļņa (ieguldījumi, privāto risku novērtēšana, risku vadība);
- finanšu un ekonomiskā vide (finanšu pakalpojumu vide, patērētāja tiesības un pienākumi, izglītība, pakalpojumu drošība, nodokļi un sabiedriskie izdevumi, ārējās finanšu un ekonomiskās vides ietekme).

Katrā no šīm kategorijām ir aprakstītas zināšanas, kurām būtu jābūt cilvēkiem, konkrētā zināšanu līmenī. Katra no grupām ir sadalīta zināšanu novērtēšanā, katrā sadaļā cilvēkam var būt pamata snieguma līmenis vai augstākā snieguma līmenis. Pēc šī novērtējuma un zināšanu sadalīšanas var spriest, kādā

līmenī cilvēkiem ir zināšanas konkrētā sadalījumā (Pamata kompetences finanšu pratībā pieaugušajiem, 2017).

Jauniešu finanšu pratības pētījumi Eiropā un Latvijā *Youth financial literacy research in Europe and Latvia*

Daudzās pasaules valstīs regulāri tiek novērtēta iedzīvotāju finanšu pratība. Vairākos pētījumos matemātikas zināšanu pārbaude ir viena no vērtēšanas instrumentu sastāvdaļām, jo prasme veikt matemātiskus aprēķinus ir viena no finanšu pratības elementiem. Ja cilvēkam ir vājas zināšanas matemātikā, viņš neiesaistās finanšu lietās vai iesaistās, bet neizvēlas pareizo produktu, jo ir grūti salīdzināt piedāvājumus.

Balstoties uz Ekonomiskās Sadarbības un Attīstības organizācijas (the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)) definīciju, finanšu lietpratība ir jānovērtē, ņemot vērā visas četras dimensijas: 1) izpratne un zināšanas; 2) iemaņas; 3) uzskati un attieksmes; 4) uzvedība. Ir pētnieki, kas analizē visas dimensijas, daži koncentrējas tikai uz atsevišķām. Tas ir atkarīgs no pētījuma dziļuma, kā arī no pētnieku viedokļa par to, kas ir finanšu lietpratība – zināšanas, iemaņas un uztvere, vai viss kopā (Titko, 2013; Ciemleja, 2013).

2011.gadā Čehijā veiktā pētījuma (autori Hana Tomaškova, Hana Mohelska, Zuzana Nemcova) “Finanšu prasmes izglītībā” rezultāti liecina, ka finansiāli izglītoti iedzīvotāji labi pārziņa naudas un cenu jautājumus un spēj atbildīgi pārvaldīt savu personīgo budžetu. Finances ir ikdienas dzīves svarīga sastāvdaļa, un finanšu zināšanas ir labākais veids, kā novērst iedzīvotāju pārmērīgu parādsaistību. Pēc pētījuma rezultātiem var spriest, ka tomēr skolēni neiegūst plašas zināšanas finanšu jomā, kas palīdzētu attīstīties tiem nākotnē (Tomášková, Mohelská, & Němcová, 2011).

2015.gadā veiktajā pētījumā (autori Antonia Grohmann, Roy Kouwenberg, Lukas Menkoff) ir secināts, ka ir divi galvenie faktori, kas ietekmē bērna pieredzi finanšu prasmēs, tas ir, ģimenes un skolas faktors. Pirmkārt, ir noskaidrots, ka vecāku finansiālā socializācija pozitīvi ietekmē bērnu finanšu prasmes. Otrkārt, ietekmē skolas, netieši uzlabojot finanšu prasmi, rēķināšanas prasmi, kas ir pamatprasme (Grohmann, Kouwenberg, & Menkhoff, 2015).

2018.gadā veiktajā pētījumā, kura autori ir Kenny Skagerlund, Thérèse Lind, Camilla Strömbäck, tika secināts, ka finanšu pratības virzītājspēks ir spēja saprast skaitļus un izvairīties no emocionālas attieksmes pret skaitļiem, kas ietekmē indivīda ikdienas iesaistīšanos matemātikas un finanšu lēmumu pieņemšanā. Tādējādi, mērķtiecīgi uzlabojot rēķināšanas prasmi, vienlaikus varam paaugstināt finanšu prasmes līmeni sabiedrībā (Strömbäck, Lind, Skagerlund, Västfjäll, & Tinghög, 2018).

Latvijā Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK) kā nacionālais koordinators finanšu pratības veicināšanas jomā ir izstrādājusi mērījumu sistēmu un tās rezultātu apkopošanas metodiku – Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības indeksu. Indekss ietver FKTK veiktās iedzīvotāju finanšu pratības ikgadējās socioloģiskās aptaujas rezultātus jeb pozitīvo punktu skaitu, kas raksturo iedzīvotāju kopējo finanšu pratības līmeni, kā arī nepieciešamos statistiskos rādītājus, kas raksturo Latvijas mājsaimniecību finansiālo stabilitāti, to izaugsmi un ilgtspēju.

Sākot ar 2014. gadu, FKTK veic Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības ikgadējo aptauju, t.sk. OECD INFE finanšu pratības mērīšanas bāzes aptauju, lai salīdzinātu finanšu pratības līmeni starp OECD valstīm. FKTK organizē un koordinē komunikāciju ar sabiedrību par šī indeksa ikgadējām izmaiņām (FKTK klientu skola, 2014).

Finanšu pratības indeksu veido iedzīvotāju finanšu pratības ikgadējās socioloģiskās aptaujas kopējais rezultāts jeb pozitīvo/negatīvo punktu summa septiņos finanšu pratības tematos, kas raksturo kopējo finanšu pratības līmeni kārtējā gadā (FKTK klientu skola, 2017).

Finanšu pratības indeksa pamatā ir punktu piešķiršana par konkrētām respondentu sniegtajām atbildēm. Indeksa punktu kopējais skaits svārstās no - 76 līdz 99.

Lai varētu veikt finanšu pratības kompleksu izvērtēšanu, ir nepieciešami noteikti kritēriji. Šajā sakarā finanšu pratības kompleksai izvērtēšanai ļoti parocīgi ir FKTK pētījumi "Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība", kur, lai noteiktu Latvija iedzīvotāju finanšu pratības indeksu, tiek vērtētas Latvijas iedzīvotāju zināšanas par dažādiem finanšu pakalpojumiem, kā arī to izmantošanas paradumi.

Kā jau iepriekš tika norādīts, minētie pētījumi ir labs avots finanšu pratības kompleksai izvērtēšanai, kā arī šīs izvērtēšanas ietvaros ir būtiski salīdzināt, kā šie apakšindeksi mainās.

Daugavpils jauniešu finanšu pratības veidošanās analīze *Analysis of financial literacy of youth in Daugavpils*

Lai gan literatūrā un avotos atrodamas vairākas metodes, ar kurām pētnieki centušies mērīt finanšu pratības līmeni, viennozīmīgi labākais risinājums nav apstiprināts. Tas rada visai nopietnus ierobežojumus, jo pētījumu rezultāti, kas balstīti uz dažādām metodoloģijām, savā starpā nav salīdzināmi. Tādēļ, lai izvairītos no šādas situācijas, pētījuma autores izvēlējās finanšu pratības līmeni Daugavpils jauniešu vidū mērīt ar tādām metodēm, kas ļauj citviet un citā laikā veikt pētījumu rezultātus salīdzināt ar šī darba ietvaros iegūstamajiem, un otrādi – padarīt šo darbu par derīgu salīdzinājumam ar citiem līdzvērtīgiem pētījumiem. Līdz ar to, šajā gadījumā, lai izpētītu Daugavpils jauniešu finanšu

pratību, tika izvēlēta kvantitatīvā metode – anketēšana. Tās ietvaros tika aptaujāti Daugavpils studējošie jaunieši, lai noskaidrotu viņu finanšu pratības līmeni.

Lai noteiktu Daugavpils jauniešu finanšu pratību, autores veica finanšu pratības noteicošo rādītāju atlasu, kas lielā mērā balstījās uz iepriekš minēto finanšu lietpratības definīciju. Izvēlētie rādītāji bija tādi, kuri fiksē gan Latvijas iedzīvotāju iesaistes līmeni finanšu pakalpojumu izmantošanā, gan noskaidro zināšanas un ierasto praktisko rīcību saistībā ar dažādiem finanšu jautājumiem. Kā galvenie indikatori aptaujā bija plānošana, informētība, finanšu pakalpojumi un kredīti. Aptaujā netika atsevišķi iekļauti tādi indikatori kā uzkrājumi vai pensijas, kas nereti ir būtiski rādītāji socioloģiskajās aptaujās par finanšu pratību, jo šajā gadījumā tas īsti neattiecas uz konkrētā pētījuma mērķauditoriju, tomēr tie tika sintezēti citos jautājumos. Zināmā mērā izvēlētie rādītāji tika balstīti uz ideju, ka finanšu lietpratība ir tieši saistīta ar indivīda izpratnes līmeni par ekonomikas pamatjautājumiem, finanšu koncepcijām un terminiem.

2017.gadā tika veikta Daugavpils studējošo jauniešu aptauja. Aptaujas mērķa grupa jeb izlases ģenerālkopa ir visi Daugavpils pilsētas augstskolu un to filiāļu studenti vecumā no 18 līdz 25 gadiem. Studējošo jauniešu skaits Daugavpilī vecumā no 18 līdz 25 gadiem ir 1711 studenti. Datus par studējošo jauniešu skaitu izdevās iegūt no visām sešām Daugavpilī esošajām augstskolām un to filiālēm.

Izlases lielums tika aprēķināts pēc formulas (1.) (Orlovska, 2007, 71.):

$$n = \frac{t^2 * S^2 * N}{t^2 * S^2 + \Delta_x^2 * N}; \quad (1.)$$

kur: N- ģenerālā kopuma apjoms,
t- varbūtības koeficients,
S²- izlases dispersija,
Δ_x – pieļaujamā robežklūda.

Aptaujas izlases parametri ir šādi:

t = 1,96, tā kā rezultātu ticamība būs 95%,
S² = 0,25, tā kā nav zināma pētāmās pazīmes daļa ģenerālkopā,
Δ_x = 0,05, tā kā izlases klūdas maksimāli pieļaujamais lielums būs 5%.

$$n = \frac{1,96^2 * 0,25 * 1711}{1,96^2 * 0,25 + 0,05^2 * 1711} = 314 \text{ studenti}$$

Ideālais izlases apjoms būtu 314 respondenti, bet aptaujā piedalījās tikai 200 respondentu. Līdz ar to, var secināt, ka būs lielāka iespējamā klūda.

Lai novērtētu iegūto aptaujas datu ticamību, tiek izmantota robežklūdas varbūtība. Robežklūda tiek aprēķināta matemātiski, pamatojoties uz varbūtības

teoriju. Analizējot un interpretējot pētījumā iegūtos rezultātus, to vajadzētu ņemt vērā.

Robežklūda tiek aprēķināta pēc sekojošas formulas (1.) (Orlovska, 2007, 69.):

$$\Delta w = t * \sqrt{\frac{w(1-w)}{n} * (1 - \frac{n}{N})}; \quad (1.)$$

kur: Δw – robežklūda,

t- koeficients, kas pie 95% varbūtības ir vienāds ar 1.96,

w – relatīvais biežums izlasē (izlases daļa),

n- respondentu skaits,

N- ģenerālā kopuma apjoms.

Lai noteiktu robežklūdu, ir jāzina nesvērts respondentu skaits attiecīgajā grupā un izlases daļa. Izmantojot šos lielumus, var atrast robežklūdas robežas + / - procentos ar 95% varbūtību.

1.tabula. Respondentu atbilde uz jautājumu "Kā Jūs novērtētu savu finanšu lietpratību?" (%) (autoru veidota pēc aptaujas rezultātiem)

Table 1 Respondents answer to the question "How would you rate your financial literacy?"% (authors based on the results of the survey)

Respondentu atbilde	Respondentu atbilžu sadalījums (% no aptaujāto skaita)
Esmu ļoti labi informēts par finanšu lietām	6,5
Esmu labi informēts	58
Esmu vāji informēts	27
Esmu ļoti vāji informēts	8
Cits	0,5

Izmantojot respondentu iegūtos datus, var aprēķināt statistisko kļūdu (2):

$$\Delta w = 1,96 * \sqrt{\frac{0,065(1-0,065)}{200} * (1 - \frac{200}{1711})} = 0,032 = 3,2\% \quad (2)$$

Līdz ar to, ja pētījuma rezultātā no visiem aptaujātajiem Daugavpils studējošajiem jauniešiem (respondentu skaits n=200) tiek iegūta mērķa grupa 6,5%, kas ir ļoti labi informēti par finanšu lietām, tad ar 95% varbūtību var teikt, ka statistiskā kļūda šeit ir $\pm 3,2\%$ robežās.

Pēc aptaujas datiem var redzēt, ka tie jaunieši, kuri aptaujā atbildēja, ka ir ļoti labi informēti par finanšu lietām, nav informēti par tādiem finanšu produktiem kā dzīvības uzkrājošā apdrošināšana (61,5%), 3.pensiju līmenis (46,15%), ilgtermiņa kredīts (46,15%), īstermiņa kredīts (46,15%), kā arī par krājkontu (46,15%) un hipotekāro kredītu (38,46%).

Savukārt, tie jaunieši, kuri aptaujā atbildēja, ka ir labi informēti par finanšu lietām, nav informēti par šādiem finanšu produktiem: dzīvības uzkrājošā apdrošināšana (64,65%), ilgtermiņa kredīts (35,34%), īstermiņa kredīts (34,48%), kā arī hipotekārais kredīts (31,9%) un 3.pensiju līmenis (29,3%).

Pēc autoru domām, tiem jauniešiem, kuri uzskata, ka ir ļoti labi vai labi informēti par finanšu jautājumiem, būtu jāzina par tādām pamata lietām kā dažādiem kredītu veidiem, krājkontu un uzkrājošo dzīvības apdrošināšanu.

Līdz ar to var secināt, ka lielākā daļa jauniešu, kuri piedalījās pētījumā, pārāk augstu novērtē savu finanšu lietpratību, jo viņu zināšanas šajā jomā nav tik labas, kā viņi paši uzskata. Pētījumā veiktās aptaujas rezultāti parāda, ka Daugavpils studējošo jauniešu zināšanas finanšu jomā ir jāpilnveido.

Priekšlikumi *Proposals*

Studējošajiem jauniešiem būtu nepieciešama lielāka informētība par dažādiem finanšu instrumentiem, kas mūsdienā mainīgajos tirgus apstākļos tikai pieaug, jo pretējā gadījumā lēmumu pieņemšana notiks daudz grūtāk.

Izglītības politikas veidotājiem kopā ar augstskolām būtu ieteicams vienoties un izstrādāt kopīgu, koordinētu un vispusīgu rīcību studentu finanšu pratības vecināšanas pasākumu īstenošanā.

Augstskolām būtu ieteicams sadarboties ar sabiedriskās domas izpētes aģentūrām, kas palīdzētu noskaidrot, kas ir tie finanšu aspekti, kuros visvairāk trūkst informācijas jauniešiem, tādējādi, izstrādājot jaunas iniciatīvas, tās nebūtu vispārīga rakstura, bet orientētas uz konkrētiem finanšu aspektiem.

Izglītības un zinātnes ministrija varētu izstrādāt skolēnu finanšu pratības standartu, norādot, kādām kompetencēm finanšu jomā jābūt skolēniem. Sadarbībā ar Izglītības pārvaldēm Izglītības un zinātnes ministrija varētu sniegt metodisku atbalstu skolotājiem finanšu pratības apguvē skolēniem. Izglītības pārvaldes skolēniem varētu nodrošināt e-atbalstu zināšanu apguvē finanšu jomā. Finanšu ministrija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju varētu rīkot finanšu pratības konkursus jauniešiem.

Summary

Financial literacy is a set of skills and knowledge that allow persons to understand how the economy works; it helps to make reasonable decisions in their own self-interest, for the benefit of the family, community, and country.

A significant indicator in the assessing of financial literacy is the index of financial literacy formed by the overall result of an annual sociological survey of population financial literacy that is the sum of positive/negative points in the seven subjects of

financial literacy, which characterizes the total level of financial literacy in a particular year.

The research results prove young people's overall level of financial literacy was not high. The information provided by questionnaires can lead to the conclusion that the major part of the respondents thought that in case of shortage of cash to cover monthly expenses, it was better to take money from personal savings than to borrow them from a bank. This in its turn creates the contradiction - if the respondents did not make savings on regular basis, then in case of necessity finances had to be found somewhere else anyway. At the same time, it has been revealed that the respondents preferred to use nonbank "quick loans" to cover regular needs, rather than taking a bank loan.

In general, the authors of the research conclude that the part of respondents who worked in parallel with their studies were better oriented in personal finances. These individuals indicated not only keeping written records of expenditures and incomes, which means they planned their budgets, but they were better in estimation of their financial possibilities too. At the same time, many of the respondents stated they could take financial responsibilities, which were non-proportional to their monthly income.

However, taking into consideration the fact that the major part of respondents admitted that knowledge in the field of finances was not obtained sufficiently in higher educational institutions, it is recommendable for education policymakers to unite with higher educational institutions and develop coordinated comprehensive actions to implement activities for encouragement of studying financial literacy by students.

However, cooperation with public opinion research agencies would be recommendable for higher educational institutions, as it would help them to find out the financial aspects in which young people have major information gaps, and thus drafting new initiatives would not be abstract and of a general nature but focused on specific financial aspects.

The Ministry of Education and Science, the Ministry of Finance as well as municipalities should improve the cooperation in order to ensure accessibility of additional information about financial literacy. The Ministry of Education and Science could design the standard of financial literacy for pupils, indicating competences in the field of finance schoolchildren would have to obtain. The Ministry of Education and Science in cooperation with education authorities could provide teachers with methodological support for educating pupils about financial literacy. The education authorities could ensure e-support in learning and acquisition of knowledge in the field of finances. The Ministry of Finance together with the Ministry of Education and Science could arrange financial literacy contests for young people.

Literatūra References

- Ciemleja, G. (2013). *Personāgo finanšu pārvaldība*. Rīga: RTU.
FKTK klientu skola (2014). *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība*. Pieejams: http://www.klientuskola.lv/images/04.05.02_793.2_Latvijas_iedzivotaju_finansu_pratiba_FKTK_2014.pdf

- FKTK klientu skola (2017). *Finanšu pratības indekss*. Pieejams: <http://www.klientuskola.lv/lv/petijumi.html>
- Grohmann, A., Kouwenberg, R., & Menkhoff, L. (2015). Childhood roots of financial literacy. *Journal of Economic Psychology*, 51, 114-133. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2015.09.002>
- Orlovska, A. (2007). *Statistika*. Rīga: RTU.
- Pamata kompetences finanšu pratībā pieaugušajiem* (2017). Pieejams: http://www.fktk.lv/attachments/article/6220/STANDARTS_FINAL_222032017.pdf
- Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (2014). *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģija 2014-2020*. Pieejams: <http://www.ptac.gov.lv/lv/news/latvij-tiks-ieviesta-iedz-vot-ju-finan-u-prat-bas-veicin-anas-strat-ija>
- Strömbäck, C., Lind, T., Skagerlund, K., Västfjäll, D., & Tinghög, G. (2018). Financial literacy and the role of numeracy—How individuals' attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 74, 18-25. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2018.03.004>
- Titko, J. (2013). *Finanšu lietpratība un tās novērtēšana*. Rīga: RTU.
- Tomášková, H., Mohelská, H., & Němcová, Z. (2011). Issues of Financial Literacy Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 28, 365-369. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.069>